

Research Paper

Investigating the Security Consequences of Population Dispersion Patterns in the Geographical Space of Hormozgan Province

Sadegh Nazari¹, Hojat Mahkoui^{2*}, Ali Shams-aldini³, Mohammad Reza Ghaedi⁴

1. PhD student in Political Geography, Department of Geography, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.
2. Associate Professor, Department of Geography, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.
3. Associate Professor, Department of Urban Planning and Architecture, Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran.
4. Assistant Professor, Department of Political Science and International Relations, Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran.

ARTICLE INFO

Abstract

PP: 225-246

Use your device to scan and
read the article online

Keywords: *Population Dispersion, Security Consequences, Geographical Space, Hormozgan Province*

The aim of the present study is to investigate the security consequences of population dispersion patterns in the geographical space of Hormozgan Province. This study is applied in terms of its purpose and descriptive-analytical in terms of its research method. The study area is the cities of Hormozgan province centered on Bandar Abbas city, which was selected in order to investigate the pattern of population dispersion in geographical spaces and its impact on the national security of Hormozgan province, the cities of this province (including: Bandar Abbas, Bashagard, Jask, Minab, Rudan, Sirik, Hajiabad, Khamir, Bastak, Qeshm, Bandar Lengeh, Parsian and Abu Musa). The results of the study of human factors and their role in population dispersion along with their defense and security consequences showed that in terms of economy, services and infrastructure facilities, communication routes, historical background and industry, it showed that the economy based on agriculture, especially along rivers and wells, plays an important role in the concentration of villages or their dispersion. Therefore, the reduction in density or dispersion of villages and cities in the east of the province due to soil, lack of communication routes, distance from the east and the center of the province, and harsh environmental conditions can have a negative impact on defense and security in these areas. But in some cases, such as the cities of Rodan and Minab, due to water resources, suitable agriculture, various services and industries, and a single, powerful law enforcement agency, they play an important role in population density, which plays an effective role in the defense and security of the region. In general, based on the regression results, there is a significant relationship between the components of security and population.

Citation: Nazari, S., Mahkoui, H., Shams-aldini, A., Ghaedi, M.R. (2024). **Investigating the Security Consequences of Population Dispersion Patterns in the Geographical Space of Hormozgan Province.**

Geography (Regional Planning), 14(56), 225-246

DOI: 10.22034/jgeoq.2024.419843.4070

* **Corresponding author:** Hojat Mahkoui, **Email:** hojat-59-m@yahoo.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Basically, humans need security and a sense of security to achieve high human goals after meeting basic physiological needs. In this regard, one of the problems and issues related to the security of societies today is the spatial distribution of the population, because the inappropriate and unbalanced distribution of the population has led to an increase in population density and accumulation, the concentration of financial, economic, social, political and cultural resources in one area, which on the one hand has caused problems in the security dimension and vulnerability of these areas to external threats, and on the other hand, low-density areas are also lagging behind in economic and social development, which in turn causes a decrease in the development and poverty of these societies. Therefore, identifying and achieving an appropriate pattern for distributing geographical space in order to reduce threats and improve the security of societies is one of the fundamental problems and issues of today's societies, so the main issue of the present research is to identify patterns of spatial distribution of the population and its impact on national security. Hormozgan province is one of the most important regions of the country, which plays an important role in the security of the country and the region due to its location and strategic importance; However, evidence shows that one of the factors that plays a very important role in maintaining and creating security or in some cases reducing it in this region (Hormozgan Province) is population dispersion and its impact on national security related to it. Therefore, the purpose of the present study is to investigate and find patterns in population dispersion in geographical spaces and its impact on security in Hormozgan Province.

Methodology

This study is based on an applied purpose and on a descriptive-analytical research method. Survey and library methods were used to collect data. The statistical population of the present study is among the citizens of Hormozgan Province and experts and specialists in the geographical-defense and security fields.

Results and Conclusion

The results of the study of human factors and their role in population dispersion along with their defense and security consequences showed that in terms of economy, infrastructure services and facilities, communication routes, historical background and industry, it showed that the economy based on agriculture, especially along rivers and wells, plays an important role in the concentration of villages or their dispersion. Therefore, the reduction in density or dispersion of villages and towns in the east of the province due to soil characteristics, lack of communication routes, distance from the east and the center of the province, and harsh environmental conditions can have a negative impact on defense and security in these areas. The results showed that while observing defense considerations, the militarization of the coasts and the control of military and security forces on the coasts should be reduced. Considering the potential of the province's coasts, especially in cities, economic, tourist and service uses should replace military uses. With the aim of better management, increasing safety (water resources and natural crises), maintaining security and precise economic planning (management of crime hotspots in neighboring provinces, development of first-generation immigrant centers), redrawing the province's borders should be studied, demanded and requested, taking into account historical areas, cultural relations and interests of citizens in the east and west of the province. Economic ties with Arab countries on the Persian Gulf should be strengthened (through the construction of joint industrial complexes and towns). Such measures, while attracting investment and economic development, will reduce the possibility of the province's security and military vulnerability from the Arabs. Development and diversification of the province's transportation network should be prioritized considering its effects on economic dynamics, security control, crisis management, and citizen satisfaction. In order to protect against possible military threats, observe the principles of passive defense, use environmental capacities, and stimulate the development of regions, the current dependence and reliance on the ports of the provincial center should be reduced in favor of the eastern part of the province.

References

1. Azghandi, Alireza. (1999), History of Political and Social Developments of Iran (Volume One) Social Developments 1978-1981 [In Persian]
2. Barzegaran, Hossein Ali. (2013). Population and Population Indicators of South Khorasan Province and Its Relationship to Order and Security, National Conference of South Khorasan Order and Security (South Khorasan Law Enforcement Studies, Opportunities and Challenges). Ministry of Science, Research, and Technology. [In Persian]
3. Clark, John E., translated and written by Masoud Mahdavi. (2006). Principles and Foundations of Population Geography, 9th edition, Tehran, Ghomes Publications. [In Persian]
4. Dawson, J. (2018). Population dispersion and national security. Journal of Homeland Security and Emergency Management, 15(1), 1-10. <https://doi.org/10.1515/jhsem-2016-0066>
5. Estevens, J. (2018). Migration crisis in the EU: developing a framework for analysis of national security and defence strategies. Comparative migration studies, 6(1), 28.
6. Hossain, M. I. (2021). Population dispersion and national security: A study on Bangladesh. Journal of Asian Security and International Affairs, 8(2), 191-207. <https://doi.org/10.1177/2347797020987366>
7. Lee, S., Lee, J., & Jung, J. (2021). Population dispersion and national security in South Korea. Defence and Peace Economics, 1-17. <https://doi.org/10.1080/10242694.2021.1963053>
8. Liao, C., Luo, Y., Tang, X., Ma, Z., & Li, B. (2019). Effects of human population density on the pattern of terrestrial nature reserves in China. Global Ecology and Conservation, 20, e00762.
9. Lichtenheld, A. G. (2020). Explaining Population Displacement Strategies in Civil Wars: A Cross-National Analysis. International Organization, 74(2), 253-294.
10. Mahdavi, Masoud. (2005). Foundations of Population Geography, Payam Noor University Publications, July 7th edition. [In Persian]
11. Parr, B. (2018). The impact of population dispersion on national security. International Journal of Disaster Risk Reduction, 27, 70-76. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2017.10.014>
12. Rasouli, Reza; Salehi, Ali. (2011). Investigating and explaining the factors affecting the social security of youth: Quarterly Journal of Police Science, Year 12, Issue 3, 165-200. [In Persian]

مقاله پژوهشی

بررسی پیامدهای امنیتی الگوهای پراکندگی جمعیت در فضای جغرافیای استان هرمزگان

صادق نظری - دانشجوی دکترای جغرافیای سیاسی، گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران.

حجت مهکویی* - دانشیار گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران.

علی شمس الدینی - دانشیار گروه شهرسازی و معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.

محمد رضا قائدی - استادیار گروه علوم سیاسی و روابط بین الملل، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
شماره صفحات: ۲۲۵-۲۴۶ از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید 	هدف از پژوهش حاضر بررسی پیامدهای امنیتی الگوهای پراکندگی جمعیت در فضای جغرافیای استان هرمزگان می باشد. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و بر اساس روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی است. منطقه مورد مطالعه شهرهای استان هرمزگان با مرکزیت شهرستان بندرعباس می باشد که به منظور بررسی الگوی پراکندگی جمعیت در فضاهای جغرافیایی و تأثیر آن بر امنیت ملی استان هرمزگان، شهرستان های این استان (شامل: بندرعباس، بشارگرد، جاسک، میناب، رودان، سیریک، حاجی آباد، خمیر، بستک، قشم، بندرلنگه، پارسیان و ابوموسی) انتخاب گردید. نتایج بررسی عوامل انسانی و نقش آن ها در پراکندگی جمعیت به همراه پیامدهای دفاعی و امنیتی آن ها نشان داد که از لحاظ اقتصاد، خدمات و تأسیسات زیربنایی، راه های ارتباطی، پیشینه تاریخی و صنعت نشان داد که اقتصاد بر پایه کشاورزی بخصوص در کنار رودخانه ها، چاه ها نقش مهمی در تمرکز روستاها و یا پراکندگی آن ها دارد. بنابراین کاهش تراکم و یا پراکندگی روستاها و شهرستان های شرق استان به دلایلی خاک شناسی، کمبود راه های ارتباطی، دوری از شرق و مرکز استان، شرایط سخت زیست محیطی می تواند تأثیر منفی بر دفاع و امنیت در این مناطق بگذارد. اما در پاره ای از موارد مانند شهرستان های رودان و میناب به دلیل منابع آب، کشاورزی مناسب، خدمات و صنایع مختلف و یگانه ای انتظامی مقتدر نقش مهمی در تراکم جمعیت دارند که این مطلب در دفاع و امنیت منطقه نقش مؤثری دارد. به طور کلی بر اساس نتایج رگرسیون بین مؤلفه های امنیت و جمعیت رابطه معنی داری وجود دارد.

واژه های کلیدی:

پراکندگی جمعیت، پیامدهای امنیتی، فضای جغرافیایی، استان هرمزگان

استناد: نظری، صادق؛ مهکویی، حجت؛ شمس الدینی، علی؛ قائدی، محمد رضا (۱۴۰۳). بررسی پیامدهای امنیتی الگوهای پراکندگی

جمعیت در فضای جغرافیای استان هرمزگان. فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۱۴(۵۶). صص: ۲۲۵-۲۴۶

DOI: 10.22034/jgeoq.2024.419843.4070

مقدمه

امنیت ملی یکی از مهم‌ترین نیازهای موجودات زنده به ویژه انسان و امکانات وی در سرزمین است که تحت تأثیر عوامل مختلفی اعم از انسانی، طبیعی و داخلی یا خارجی قرار دارد. اساساً انسان برای رسیدن به اهداف والای انسانی بعد از برآورده کردن نیازهای اولیه فیزیولوژیکی، نیاز به وجود امنیت و احساس امنیت دارد (رسولی و صالحی، ۱۳۹۰: ۱۶۶)؛ در این راستا امروزه یکی از مشکلات و مسائل مرتبط با امنیت جوامع وضعیت توزیع فضایی جمعیت است، زیرا توزیع نامناسب و نامتعادل جمعیت باعث افزایش تراکم و انباشت جمعیت، تمرکز منابع مالی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی در یک ناحیه شده است، که این امر خود از یک طرف سبب ایجاد مشکلات در بعد امنیت و آسیب‌پذیری این نواحی نسبت به تهدیدات خارجی شده است، و از سوی دیگر نواحی کم تراکم از توسعه اقتصادی و اجتماعی نیز باز می‌ماند که این امر خود سبب کاهش توسعه‌یافتگی و فقر این جوامع می‌شود (استیونس^۱، ۲۰۱۸: ۱۲). بنابراین شناسایی و دستیابی به یک الگوی مناسب جهت توزیع فضای جغرافیایی به منظور کاهش تهدیدات و بهبود امنیت جوامع یکی از مشکلات و مسائل مهم اساسی جوامع امروزی است، لذا مسئله اصلی تحقیق حاضر شناسایی الگوهای پراکندگی فضایی جمعیت و تأثیر آن بر امنیت ملی است.

استان هرمزگان یکی از مهم‌ترین نواحی کشور است که به دلیل موقعیت و اهمیت استراتژیکی آن نقش مهمی در امنیت کشور و منطقه دارد؛ اما باین حال شواهد نشان می‌دهد که یکی از عواملی که نقش بسیار اساسی در حفظ و ایجاد امنیت یا در بعضی از مواقع کاهش آن در این منطقه (استان هرمزگان) دارد پراکندگی جمعیت و تأثیر آن بر امنیت ملی مرتبط با آن است که خود این عامل تحت تأثیر عوامل مختلف طبیعی و انسانی همچون شرایط جغرافیایی و توپوگرافی، اقلیم، منابع آب، خاک، درجه حاصلخیزی آن، پوشش گیاهی (عوامل محیطی) عوامل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی (عوامل انسانی) می‌باشند. لذا هدف از پژوهش حاضر بررسی و الگویابی پراکندگی جمعیت در فضاهای جغرافیایی و تأثیر آن بر امنیت در استان هرمزگان است.

پیشینه پژوهش

پراکندگی جمعیت چالش‌های متعددی را برای امنیت ملی ایجاد می‌کند. به عنوان مثال، می‌تواند دسترسی به زیرساخت‌های حیاتی را دچار مشکل کند و یا محافظت در برابر حملات تروریستی را دشوارتر کند (داوسون^۲، ۲۰۱۸: ۹). علاوه بر این، پراکندگی جمعیت به دلیل افزایش سفر و تعامل مردم می‌تواند منجر به گسترش بیماری‌های عفونی مانند کووید ۱۹ شود (پار^۳، ۲۰۱۸: ۲۱). استیونس (۲۰۱۸) با بررسی بحران پراکندگی مهاجرتی جمعیت در اتحادیه اروپا و تجزیه و تحلیل استراتژی‌های امنیت ملی و دفاعی دریافتند که به منظور کاهش پیامدهای افزایش مهاجرت به اتحادیه اروپا نظیر پیامدهای اقتصادی و تروریستی نظیر تروریسم بین‌المللی این اتحادیه باید در ورود و اجازه به مهاجرین داخلی و خارجی نظارت بیشتری داشته باشند.

لیاو^۴ و همکاران (۲۰۱۹) با بررسی تأثیر تراکم جمعیت انسانی بر الگوی منابع طبیعی در کشور چین، بیان داشتند که تراکم جمعیت انسان تأثیرات قابل توجهی در توزیع جغرافیایی گونه‌های گیاهی و جانوری، توزیع مکانی آن‌ها و همچنین تخریب منابع طبیعی و ذخایر طبیعی کشور چین دارند. لیچتنهولد^۵ و همکاران (۲۰۲۰) در مقاله‌ای بیان داشتند که ملت‌ها و مهاجمان مختلف استراتژی‌های جابجایی مختلف در طی جنگ‌های داخلی مطابق با منطقی‌های مختلفی بکار می‌برند. مهم‌ترین این استراتژی بستگی جهت پاک‌سازی و تسخیر اراضی دارد. در جنگ‌های نامنظم جابجایی افراد بیشتر به صورت اجباری رخ می‌دهد، در این مواقع مشکلات پراکندگی جمعیتی نیز به مراتب حادث و محتمل است.

1 Estevens

2 Dawson

3 Parr

4 Liao

5 Lichtenheld

لی ۱ و همکاران (۲۰۲۱) در مقاله‌های به موضوع رشد جمعیت و امنیت در آفریقا پرداختند. اگرچه نرخ رشد در دهه‌های اخیر کند شده است. جمعیت آفریقا به شدت به رشد خود در چند دهه آینده ادامه خواهد داد. در نتیجه، جمعیت‌شناسی به‌طور کلی شایسته توجه بیشتر تصمیم‌گیرندگان و محققان است. از جمله چالش‌های مربوطه می‌توان به اقتصاد، مهاجرت و همچنین تنش بین قومی و گروه‌های مذهبی به‌طور خاص اشاره کرد.

رسولی و صالحی (۱۳۹۰) به بررسی و تبیین عوامل مؤثر بر امنیت اجتماعی جوانان پرداخت و در پایان بیان داشتند که بیکاری، افزایش سن ازدواج در بین جوانان، مهاجرت، شهرنشینی؛ مشارکت اجتماعی و نظم امنیت اجتماعی به‌عنوان عوامل مؤثر بر امنیت اجتماعی جوانان محسوب می‌شود که در این بین نقش بیکاری و حجاب اسلامی، بیشتر از دیگر عوامل است.

برزگران (۱۳۹۲) مقاله‌ای به بررسی جمعیت و شاخص‌های جمعیتی استان خراسان جنوبی و ارتباط آن با نظم و امنیت بیان داشتند. پراکندگی جمعیت در استان بر پایه خصوصیات جغرافیایی شکل گرفته است و قسمت اعظم جمعیت در کوهپایه‌ها و در نزدیکی منابع اسکان یافته‌اند به این ترتیب می‌توان گفت که سهم جمعیت منطقه و میزان رشد آن تابعی از شرایط اقلیمی و توپوگرافی منطقه است. همچنین بیان داشتند که در این استان در مقایسه با سایر استان‌های کشور کمترین تراکم جمعیت را دارا می‌باشند. لذا با توجه به موقعیت استراتژیک آن، کمی جمعیت در عقب‌ماندگی و توسعه پایدار آن نقش بسزایی داشته و امنیت استان و کشور را به خطر می‌اندازد.

ناصری و قلی زاده (۱۳۹۸) پیامدهای امنیتی و دفاعی تغییرات جمعیت را در نواحی مرزی استان اردبیل مورد بررسی قرار دادند. مشخص شد تغییرات جمعیتی نواحی مرزی استان طی دهه‌های اخیر وضعیت مناسبی نداشته و اغلب سکونت‌گاه‌های مناطق مرزی با رشد منفی جمعیت مواجه بوده‌اند. در نهایت این نتیجه حاصل شد که تغییرات جمعیتی نواحی مرزی استان اردبیل موجب افزایش تردهای غیرقانونی و قاچاق و کاهش توان دفاعی مردمی شده است.

مبانی نظری

روزگاری دراز، رشد جمعیت و وجود افراد بیشتر در یک قبیله، شهر، ایالت و کشور به معنی امنیت بالاتر بود. اما گذر زمان و طرح شرایط جدید، گرچه در بعد خارجی این ایده را به مبارزه طلبیده، اما در بعد امنیت داخلی به شدت صحت چنین تصویری را زیر سؤال برده است. رابرت مک نامارا، وزیر دفاع پیشین آمریکا و رئیس پیشین بانک جهانی معتقد است بعد از جنگ هسته‌ای، رشد جمعیت خطرناک‌ترین مسئله‌ای است، که جهان سوم در سال‌های آینده با آن مواجه خواهد بود. افزایش سریع جمعیت شهری در جهان سوم همراه با پدیده‌های جانبی، باعث بروز عواقبی شده که امروزه جهان سوم با آن دست‌به‌گریبان است. مردم در محیط و محل سکونت خود نیاز به امنیت دارند، و نبود و یا کاهش میزان امنیت، تأثیر مستقیمی بر ساختار و تراکم جمعیت در مناطق مختلف می‌گذارد. در محیط‌های کم‌جمعیت همچون شهرهای کوچک و روستاها که سطح آشنایی مردم با یکدیگر بالاست (حتی تا چند نسل گذشته یکدیگر را می‌شناسند)، خودبه‌خود نوعی نظارت اجتماعی غیره رسمی بر ساکنان اعمال می‌شود، که در جلوگیری از ناهنجاری‌ها مؤثر است. برعکس در شهرهای بزرگ، به علت بیگانگی شهروندان با یکدیگر ناشی از مهاجرت‌های داخلی است، این نظارت وجود ندارد. در چنین مراکزی، کنترل و نظارت بر عهده دستگاه‌های رسمی است که کار آبی آن از نظارت غیررسمی کمتر می‌باشد. بدیهی است در چنین فضایی، افزایش و تراکم جمعیت و سرانجام صنعتی شدن، به افزایش جرم و جنایت کمک شایانی می‌نماید. البته باید در نظر داشت که شهرنشینی مستقیماً به کج‌روی و تهدید امنیت اجتماعی نمی‌انجامد بلکه زندگی شهری می‌تواند زمینه‌ساز چنین پدیده‌ای تلقی شود؛ آنچه در شهرها به دلیل اختلاف طبقاتی، گروه‌های مختلف شغلی، سنی، نژادی و... منافع مختلف و ناهمگنی دیده می‌شود که باعث ستیز با هنجارهای اجتماعی می‌گردد و افراد را از بسیاری از قیدوبندها می‌رهاند (سلطانی، ۱۳۷۴، ۱۲۰). همراه شدن چنین وضعیتی با تضعیف باورهای سیاسی و رشد بحران مشروعیت نسبت به حاکمیت سیاسی، این روند را شدت بخشیده و به هرج‌ومرج و کشمکش در عرصه اجتماع می‌انجامد که تداوم آن در نهایت، تهدید جدی امنیت ملی است.

از طرفی فعالیت‌های اقتصادی برحسب نوع مقیاس، اثرات مهمی بر توزیع جمعیت دارند. در جوامع کشاورزی پراکندگی جمعیت اصولاً در رابطه با منابع پایدار غذایی و ارتباط این تولید با شرایط جغرافیایی طبیعی می‌باشد. برخی محصولات که بازده زیادی دارند نسبت به سایر محصولات موجب جذب جمعیت بیشتری می‌گردند. در مقابل اقتصاد وابسته به دامداری معمولاً همراه با جماعات متفرق می‌باشند. دستگاه‌ها و تکنیک‌های کشاورزی به‌نوبه‌ی خود هر یک دارای نقشی مؤثر در توزیع جمعیت می‌باشند.

یکی از عوامل مؤثر دیگر که تغییراتی در توزیع جماعت انسانی پدید می‌آورد پیشرفت‌های فنی می‌باشد. این مسئله نه تنها اسکان سرزمین‌های جدید را امکان‌پذیر می‌سازد، بلکه رشد صنعتی خود موجب جذب تعداد بیشتری از انسان‌ها می‌گردد. نیروی کار فراوان و مواد غذایی از عوامل اصلی در گرایش به‌سوی صنعتی شدن هستند، اگرچه جوامع غیر صنعتی نیز از طریق افزایش قدرت خرید موجب پیدایش قطب‌های جمعیتی می‌شوند. صنایعی که به تولید احتیاجات اولیه انسان‌ها می‌پردازند عموماً در نزدیکی مناطق متراکم جمعیتی استقرار می‌یابند و این امر خصوصاً در کشورهای درحال توسعه کاملاً به چشم می‌خورد. انقلاب صنعتی موجب گردید که منابع تولید انرژی که به‌عنوان رکن اصلی پیشرفت صنعتی قلمداد شده است، نقش خود را در ایجاد تمرکز جمعیتی از دست بدهد. در آینده همچنان که رشد صنعتی رو به افزایش می‌گذارد، زمین و منابع معدنی اهمیت خود را در جذب جمعیت به‌تدریج از دست می‌دهند. از میان سایر عواملی که در کاهش تدریجی نقش محیط طبیعی در توزیع جمعیت مؤثر هستند، می‌توان توسعه و امکانات تحرکی نیروی کارگر، پیشرفت دستگاه‌های حمل‌ونقل، گسترش تجارت و کاهش اهمیت استقرار قطب‌های صنعتی در مناطق بخصوص را نام برد. نتیجه‌ی کلیه‌ی عوامل فوق ناهمبستگی در توزیع، جمعیت است در مقابل کاهش جمعیت روستایی از طریق مهاجرت به شهرها همراه با پراکندگی جمعیت‌ها در زمین‌هایی که جدیداً به زیر کشت درآمده‌اند که گاه موجب هماهنگی بیشتری در توزیع جمعیت مناطق روستایی می‌شود (کلارک - جان‌ای، ۱۳۸۵، ۵۷ مهدوی، ۱۳۸۴).

چگونگی پراکندگی جمعیت در گذشته تأثیر بسیاری در توزیع جمعیت حال و آینده دارد. به‌عبارت دیگر پراکندگی جمعیت دارای یک خاصیت جبری و تمایل به استقرار در یک منطقه می‌باشد. در اغلب موارد توزیع کنونی جمعیت روندی است از آنچه در گذشته نیز وجود داشته است. قدمت تمدن در آسیا نقش مهمی در الگوهای جمعیت کنونی این قاره دارد، اگرچه تفرق جمعیت در برخی از ممالک که سابقه طولانی تجمع انسانی دارند. مثل عراق ممکن است تا حدی به دلیل تهاجماتی باشد که در گذشته به این کشورها شده است. رشته‌های کوهستانی در جنوب غربی آسیا جاذب جمعیت بوده و امروزه نیز مسکون می‌باشند. نقشه‌های جمعیتی در دو قاره آمریکای شمالی و جنوبی که نمایانگر توزیع جمعیت است، تا حد زیادی در رابطه با استعمار قرار می‌گیرد و توزیع جمعیت با بسط شبکه راه‌آهن توسط اروپائیان تطابق دارند. در آفریقای شرقی و غربی تا مدت‌ها مدید اثرات تجارت و احتیاج به ایجاد نقاط تدافعی بر توزیع جمعیت اثر داشته است. در اروپا این پراکندگی‌ها هنوز تحت تأثیر استقرار گاه‌های اولیه تغییرات مرزهای سیاسی، تمرکز صنعتی و بروز جنگ‌های جهانی می‌باشد. الگوی جمعیتی زلاندو بدون تردید از سرزمین‌های اصلی اولین مهاجرین به این کشور شکل گرفته است. همین‌طور سابقه شهرنشینی مهاجرین انگلیسی به استرالیا اثرات فراوان بر تفاوت زیاد تعداد شهریان و روستائیان در آن کشور دارد. به‌طور خلاصه پراکندگی‌ها جمعیتی را نمی‌توان فقط با اشاره به یک‌زمان معین توجیه کرد. این پراکندگی‌ها به‌طور مداوم در پاسخ به تغییر تأثیرات و ارزش‌های انسانی تغییر می‌نمایند. از طرفی تغییرات در توزیع جمعیت دستخوش دو عامل اصلی یعنی مهاجرت، و رشد طبیعی (اختلاف نرخ زادوولد و مرگ میر) می‌باشد. برخی اوقات میزان مهاجرت بر رشد طبیعی فزونی می‌گیرد، گاه این قضیه برعکس است. لیکن تمامی جنبه‌های عوامل اجتماعی و سیاسی از قبیل اخلاق فرهنگی، مذهب، سیستم اجتماعی، طبقات اجتماعی، خدمات اجتماعی، پیشرفت‌های بهداشتی، سطح آموزشی، موقعیت، زمان، خط‌مشی‌های ملی جمعیتی، تغییرات در محدودیت‌ها و موقعیت مرزهای سیاسی و غیره در توزیع جمعیت مؤثر می‌باشند (کلارک جان ای، ۱۳۸۵، ۵۹ مهدوی، ۱۳۸۴).

جغرافیای جمعیت به روشن‌ترین شکل در سال ۱۹۵۳ توسط (تروارتا) که تحقیقاتش را بر روی انسان متمرکز ساخته و الگویی برای مطالعات جغرافیای جمعیت تهیه کرده بود، عنوان شده است. نظریه وی این است که تعداد، تراکم و کیفیت جمعیت، زمینه اساسی کلیه مطالعات جغرافیایی را تشکیل می‌دهند، و جمعیت نقطه عطفی است که از آن طریق، سایر عناصر جهان موردتوجه

قرار می‌گیرند و همچنین این عناصر چه به‌تنهایی و چه به‌صورت مرکب، اهمیت و معنی خود را آشکار می‌سازند. باید افزود که چنین نگرشی به‌وسیله همه جغرافیدانان، به‌ویژه آن‌هایی که بر مسائل طبیعی تکیه‌دارند، تأیید نمی‌گردد. اگرچه بسیاری از دانشمندان نیز وجود دارند که تحقیقات خود را بر نظریه (تروارتا) متمرکز نموده‌اند.

(هوسن) تغییرات چشمگیری در عقاید کلاسیک فوق داده و متذکر می‌گردد که (جغرافیا در اصل، علم بررسی نابرابری‌های پراکندگی جمعیت در سطح زمین است. پراکندگی جمعیت همچون رشته اصلی ریسمانی است که می‌تواند در قالبی وسیع رشته-های گوناگون موضوع را به هم پیوند زده و یگانگی اساسی خود را به‌ویژه در چارچوب جغرافیای ناحیه‌ای بیان کند) تا تأکید وی بیشتر بر اهمیت ذاتی یک مکان جغرافیایی است تا نقش عملکردی آن مکان. او همچنین معتقد است که نیاز به تقسیم جغرافیا به شاخه‌های مختلف نیست و جدا نمودن رشته‌ای از جغرافیا با عنوان جغرافیای جمعیت ممکن است، تعریف علم جغرافیا را کلاً به مخاطره افکند. (حسینی، ۲۰۲۱)

ملزین نگرش جغرافیدانان جمعیت مکتب مارکسیستی چنین تعبیر می‌نماید. جغرافیای جمعیت، مطالعه پراکندگی جمعیت و ارتباطات سازنده‌ای که میان گروه‌های گوناگون جمعیتی موجود بوده و مطالعه توزیع مناطق مسکونی و جمعیت‌پذیری آن‌ها، قابلیت استفاده از این مناطق و اثر آن‌ها بر هدف‌های سازنده یک اجتماع است. در حقیقت در مطالعه پراکندگی جمعیت، اثرات عوامل بسیاری همچون مسائل اجتماعی، طبیعی، اقتصادی و صنعتی، سیاسی و تاریخی، وجود یا عدم وجود منابع زیرزمینی، هنجارها و باورهای مذهبی و غیره باشد. باید موردتوجه قرار گیرند (ازغندی، ۱۳۷۹، ۷).

روش پژوهش

این پژوهش بر اساس هدف کاربردی و بر اساس روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است. که از روش پیمایشی و کتابخانه‌ای برای گردآوری داده‌ها استفاده شد. جهت گردآوری داده‌های مرتبط با پراکندگی جمعیت با مراجعه سایت رسمی مرکز سرشماری آمار و نفوس ایران و استان‌ها و همچنین مراجعه حضوری به استانداری استان و در صورت لزوم فرمانداری‌های مراکز شهرستان‌های استان داده‌ها مرتبط با آمار جمعیت و پراکندگی تهیه خواهد شد.

جامعه آماری تحقیق حاضر در میان شهروندان استان هرمزگان و کارشناسان و متخصصین حوزه جغرافیایی-دفاعی و امنیتی می‌باشد. حجم نمونه ۷۲۰ نفر از روش تخصیص متناسب با استفاده از فرمول ارائه‌شده توسط پت فرناندز (۲۰۱۲) که جزئیات آن به شرح زیر است:

$$n = \frac{Z^2 pq N}{e^2 (N-1) + Z^2 pq} \approx \frac{Z^2 pq N}{e^2 (N-1) + Z^2 pq}$$

(۱)

n = حجم نمونه،

Z سطح اطمینان،

p = نسبت بازدیدکنندگان،

q = نسبت غیر بازدیدکنندگان،

N = میانگین جمعیت بازدیدکنندگان در هر یک از مناطق مورد مطالعه و،

e = خطای نتایج با توجه به جمعیت شرکت‌کننده در تحقیق.

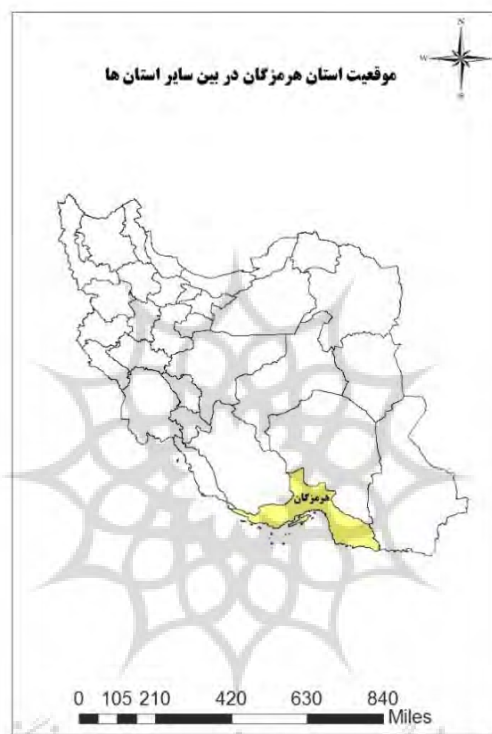
باید خاطرنشان کرد که سطح اطمینان استفاده‌شده ۹۵ درصد، نسبت $p = q = 0.5$ و خطای مجاز انتخاب‌شده ۵ درصد است.

به‌منظور تعیین حجم نمونه، نمونه‌گیری غیر احتمالی بر اساس سهمیه انتخاب‌شده است.

همچنین در صورت لزوم به‌منظور بررسی تحلیل و تأثیر الگوهای پراکندگی جمعیت بر امنیت ملی از ضرایب موران گری و شاخص G و استفاده از مدل معادلات ساختاری و آزمون‌های آماری رگرسیون؛ فریدمن با استفاده از نرم‌افزارهای همچون SPSS21، Excel و Arc GIS برای تجزیه و تحلیل آماری و ترسیم نمودارهای لازم و همچنین جهت تعیین روایی و پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرون باخ استفاده خواهد شد.

محدوده مورد مطالعه

استان هرمزگان با مساحت ۱۰۲۹۹۱ کیلومترمربع (با احتساب مساحت دریای سرزمینی)، از این میزان مساحت، ۶۸۷۷۱ کیلومترمربع را سرزمین اصلی و ۱۸۵۹ کیلومترمربع را جزایر استان و ۳۳۳۶۱ کیلومترمربع نیز حریم دریای سرزمینی تشکیل می‌دهد. از لحاظ موقعیت در جنوب ایران و در شمال تنگه هرمز بین طول جغرافیایی ۵۲ درجه و ۴۴ دقیقه تا ۵۹ درجه و ۱۴ دقیقه شرقی و عرض جغرافیایی ۲۵ درجه و ۲۴ دقیقه تا ۲۸ درجه و ۵۳ دقیقه شمالی واقع شده است. هرمزگان از شمال و شمال شرقی با استان کرمان، از شمال غربی و غرب با استان‌های فارس و بوشهر و از شرق با استان سیستان و بلوچستان همسایه بوده و جنوب آن را آب‌های خلیج فارس و دریای عمان به صورت نواری به طول تقریبی ۱۳۸۰ کیلومتر در بر گرفته است که این میزان بدون در نظر گرفتن تضاریس و فرورفتگی خورها، به حدود ۱۰۰۰ کیلومتر می‌رسد. (شکل ۱)

شکل ۱. موقعیت استان هرمزگان در بین سایر استان‌های کشور

منبع: نگارندگان

منطقه مورد مطالعه در تحقیق حاضر شهرهای استان هرمزگان با مرکزیت شهرستان بندرعباس می‌باشد. که به منظور بررسی الگو یابی پراکندگی جمعیت در فضاهای جغرافیایی و تأثیر آن بر امنیت ملی استان هرمزگان، شهرستان‌های این استان (شامل: بندرعباس، بشاگرد، جاسک، میناب، رودان، سیریک، حاجی‌آباد، خمیر، بستک، قشم، بندرلنگه، پارسیان و ابوموسی) انتخاب گردید (اطلس فرهنگی استان هرمزگان، ۱۳۹۵).

استان هرمزگان از نظر پوشش گیاهی فقیر می‌باشد، و گیاهان این منطقه منحصر به گیاهانی است، که معمولاً در نقاط کم آب و خشک می‌رویند. از نظر طبیعی استان هرمزگان به ۱۷ حوزه آبخیز اصلی تقسیم می‌گردد. از مجموع مساحت ۱۰ میلیون هکتاری حوزه‌های آبخیز استان، سطحی معادل ۱۴۴۷۸۰۰ هکتار حوزه آبخیز سدهای موجود (۸۱۰ هزار هکتار در محدوده استان) و ۱۹۵ هزار هکتار حوزه سدهای در دست ساختمان تشکیل می‌دهند. به دلیل این‌که استان هرمزگان در کمربند چین‌خورده‌ی ساده زاگرس قرار دارد گسل‌ها کمتر در سطح رخنمون دارند. چراکه بر اساس تحلیل سازوکار ژرفی، حرکت راندگی کمربند چین‌خورده‌ی زاگرس با زاویه‌ی کوچک است و در نتیجه‌ی آن، این گسل‌ها نمی‌توانند سطح زمین را قطع کنند.

به‌طور کلی وضعیت راه‌های ارتباطی در استان هرمزگان چندان مناسب نیست. تنها تعداد محدودی راه ارتباطی وجود دارد که از مرکز استان عبور می‌کند.

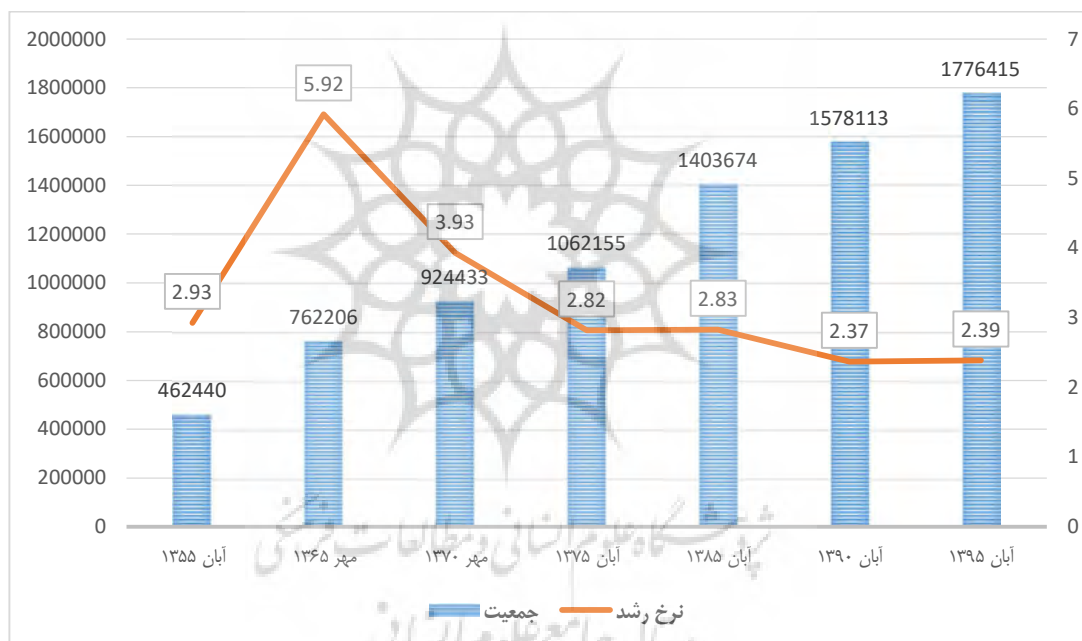
یافته‌های پژوهش

جمعیت استان هرمزگان

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵، جمعیت استان هرمزگان با نرخ رشدی سالانه معادل ۲/۳۹ درصد از ۱۵۷۸۱۸۳ نفر در سال ۱۳۹۰ به ۱۷۷۶۴۱۵ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

در فاصله دو سرشماری فوق‌الذکر جمعیت در مناطق شهری با متوسط نرخ رشد سالانه ۴/۲۷ درصد و در مناطق روستایی با متوسط نرخ رشد سالانه ۰/۳۲ درصد افزایش پیدا کرده است.

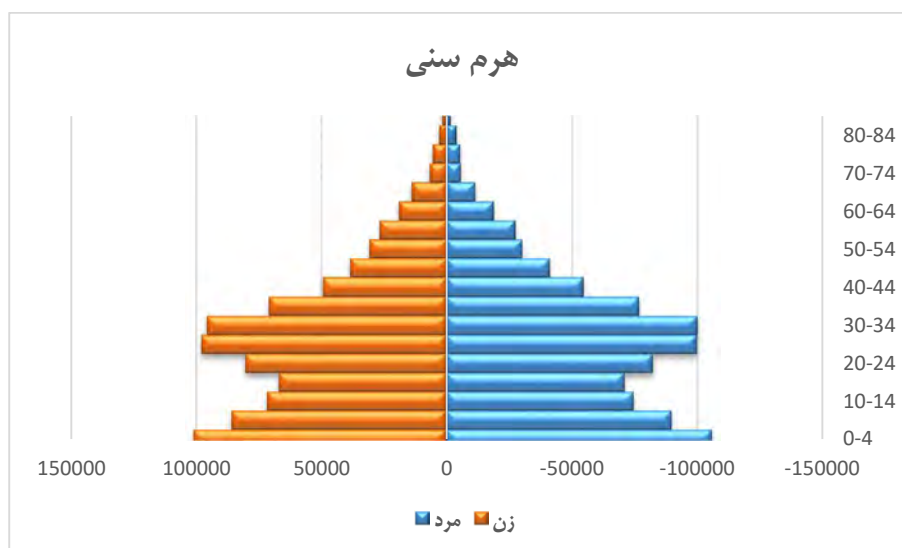
در سال ۱۳۹۵ استان دارای ۴۹۳۶۶۰ خانوار بوده که از این تعداد، ۲۷۵۶۱۹ خانوار با جمعیتی معادل ۹۷۱۸۲۲ نفر در مناطق شهری و ۲۱۷۳۲۱ خانوار با جمعیتی برابر با ۸۰۲۵۱۲ نفر در مناطق روستایی ساکن بوده‌اند. بر این اساس نرخ شهرنشینی در استان در سال ۱۳۹۵، ۵۴/۷ درصد و میزان جمعیت ساکن در روستاها نیز ۴۵/۲ درصد بوده است. (شکل ۲).

شکل ۲. جمعیت و نرخ رشد متوسط سالانه استان طی سال‌های ۱۳۵۵-۱۳۹۵

منبع: مرکز سرشماری آمار و نفوس

متوسط بعد خانوار در کشور در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ به ترتیب ۴ و ۳/۶ نفر بوده است. همچنین بعد خانوار شهری استان ۳/۵ نفر و بعد خانوار روستایی استان ۳/۷ نفر بوده است. نسبت جنسی جمعیت در استان در سال ۱۳۹۵ معادل ۱۰۴ بوده است. به عبارت دیگر، در مقابل هر یک‌صد نفر زن، ۱۰۴ نفر مرد وجود داشته است. بیشترین میزان جمعیت استان هم در مردان و هم در زنان، در گروه سنی ۰-۴ ساله قرار داشته است. به‌طوری ۱۱/۶۹ درصد از جمعیت مردان و ۱۱/۶ درصد از جمعیت زنان در این گروه سنی قرار دارند. بر اساس اعلام اداره کل ثبت‌احوال، در سال ۱۳۹۷ از ۳۷۹۳۴ ولادت ثبت‌شده که نسبت به سال قبل ۷/۱ درصد کاهش داشته است. از این میزان ولادت تعداد ۱۹۳۶۵ (۵۱ درصد) پسر و ۱۸۵۶۹ (۴۹ درصد) دختر بوده‌اند. میزان تولد پسر و دختر در سال ۱۳۹۷ نسبت به سال قبل به ترتیب ۷/۴ و ۶/۹ درصد کاهش داشته است. همچنین در این سال ۶۵۰۵ نفر فوت‌شده‌اند که از این تعداد ۳۳۹۰ نفر در نقاط شهری استان بوده‌اند.

شکل ۳. هرم سنی استان هرمزگان به تفکیک زن و مرد

منبع: مرکز سرشماری آمار و نفوس

میزان فوت‌شدگان در سال جاری نسبت به سال قبل ۰/۹ درصد کاهش داشته است. در سال ۱۳۹۷ تعداد ۱۳۱۷۱ مورد ازدواج و ۳۲۲۰ مورد طلاق نیز به ثبت رسیده است. این میزان ازدواج و طلاق در سال جاری نسبت به سال قبل به ترتیب ۲/۲ درصد کاهش و ۱۱/۲ درصد افزایش را نشان می‌دهد. بیشترین میزان ازدواج و طلاق برحسب اختلاف سن زوج به زوج، ۱۴۹۶ مورد ازدواج و ۳۷۲ مورد طلاق بوده است که زوج و زوجه بدون اختلاف سن بوده‌اند.

موقعیت استراتژیک استان هرمزگان

استان هرمزگان در راهبردهای کلان ملی در عرصه منطقه‌ای و جهانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است راهبردی بودن استان هرمزگان محصول موقعیت، مؤلفه‌ها و فرایندهای داخلی (محلی، منطقه‌ای و ملی) و بین‌المللی و کنش‌های بازیگران سیاسی، اقتصادی و امنیتی است. مهم‌ترین دلایل اهمیت راهبردی استان هرمزگان به شرح زیر است.

✓ اختلافات سرزمینی در منطقه به‌ویژه ادعای ارضی امارات متحده عربی بر جزایر سه‌گانه، استان هرمزگان را به جبهه مواجهه احتمالی هرچند بعید با اعراب به‌ویژه شورای همکاری خلیج فارس و جناح متمایل و مؤتلف با عربستان تبدیل کرده است. این امر سبب شده که منطقه خلیج فارس مستعد رویارویی اعراب و ایران به نظر برسد و این رؤیایی هرچند بعید، بر اهمیت و جایگاه استان هرمزگان در راهبرد دفاعی کشور افزوده است.

✓ منابع نفت و گاز دومین مؤلفه اثرگذار بر منزلت استراتژیک و اهمیت راهبردی استان هرمزگان است. هرمزگان اگرچه بزرگ‌ترین استان تولیدکننده نفت و گاز کشور نیست اما استقرار منطقه ویژه پارس جنوبی در مجاورت این استان، توسعه صنایع مرتبط با گاز و نفت در استان، عبور خطوط انتقال نفت و گاز از درون استان و مجاورت با میدان‌ها نفت و گاز بر اهمیت این استان افزوده است.

✓ حضور قدرت‌های بزرگ در منطقه خلیج فارس و آب‌های مجاور استان هرمزگان از دیگر عواملی است که اهمیت راهبردی و ژئواستراتژیک استان را دوچندان کرده است و همین امر سبب شده ضمن تجمع نیروهای نظامی و توان دفاعی کشور در استان، کارکرد نظامی استان و نموده‌های فضایی آن به‌وضوح قابل مشاهده باشد.

✓ کارکرد و نقش تنگه هرمز برای کشورهای منطقه از دیگر موضوعاتی است که بر اهمیت استان هرمزگان و سرشت و سرنوشت امنیت این استان اثرگذار است. امروزه با توجه به ساحلی شدن اقتصاد و غلبه حمل‌ونقل دریایی بر سایر اشکال حمل‌ونقل، مناطقی که به دریا دسترسی داشته باشند، از اهمیت بالایی برخوردارند. در این میان مناطق مجاور تنگه‌ها و آبراهه‌های بین‌المللی از اهمیتی دوچندان برخوردارند.

- ✓ رقابت‌های منطقه‌ای میان عربستان سعودی و ایران از دیگر موضوعات است که بر اهمیت جایگاه استان افزوده است. عربستان سعودی پس از انقلاب همواره از اثرگذاری ایران بر معادلات منطقه به‌ویژه گروه‌های اپوزیسیون واهمه داشته و در تلاش است تا اثرگذاری ایران را بر گروه‌های تحول‌خواه منطقه به‌ویژه گروه‌های شیعی و سنی اخوانی کاهش دهد. از همین رو، از یکسو به حمایت از گروه‌های تندرو داخلی اعم از تروریستی، تکفیری و قومی پرداخته و از سوی دیگر ضمن کمک به سرکوب گروه‌های همسو با ایران در منطقه، شرایط را برای به قدرت رسیدن آن‌ها دشوار می‌کند.
- ✓ رشد بنیادگرایی اسلامی پس از سال ۲۰۱۱ از دیگر موضوعاتی است که اهمیت راهبردی استان هرمزگان را افزایش داده است. پس از شورش‌های فراگیر در کشورهای عربی منطقه خاورمیانه، بنیادگرایی اسلامی به نحو قابل مشاهده‌ای رشد یافته است. گروه‌های بنیادگرای منطقه همواره در پی گسترش قلمرو و حوزۀ نفوذ خود در استان هرمزگان بوده‌اند و در این راستا از سوی برخی کشورهای منطقه نیز موردحمایت و پشتیبانی قرار گرفته‌اند. اگرچه جامعه هدف بنیادگرایان اسلامی و فعالین رادیکال سلفی و تکفیری در وهله نخست منطقه بلوچستان و جامعه اهل سنت حنفی مذهب است اما این گروه‌ها تحرکاتی برای عضوگیری در استان هرمزگان نیز داشته‌اند.
- ✓ نظریات صاحب‌نظران درباره اهمیت مناطق و قلمروهای جغرافیایی نیز ازجمله مواردی است که جایگاه جنوب ایران ازجمله استان هرمزگان را در راهبردهای جهانی قدرت‌های بزرگ و منطقه‌ای برجسته می‌کند. در چنین توصیف‌هایی راهبردی بودن الزاماً معنا و وجه مثبتی ندارد اما اهمیت منطقه را در تغییر شرایط و همچنین ایجاد انگیزه در بازیگران برای پوشش تغییر در آن نشان می‌دهد. نظریات راهبردی و ژئواستراتژیک در دورۀ حاضر الزاماً تعیین کنندۀ کنش سیاستمداران نیستند اما نقش مؤثری در شکل‌دهی به اذهان کارشناسان و تصمیم‌سازان سیاسی دارند.

تهدیدهای استان هرمزگان

در بررسی تهدیدات استان می‌توان آن‌ها را از نظر منشأ و گستره جغرافیایی تقسیم‌بندی کرد.

نخستین گروه از تهدیدات، تهدیداتی مانند زلزله، خشک‌سالی، گردوغبار با منشأ خارجی هستند که با لذات نتیجه فرایندهای طبیعی هستند اما فقدان مدیریت زیست اجتماعی و اقتصادی سبب شده پیامدهای امنیتی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی نیز داشته باشند. چنانکه در استان هرمزگان وقوع چنین رخدادهایی نارضایتی شهروندان از مسئولین، اعتراض شهروندان، تنش‌ها و درگیری‌های اجتماعی و بیکاری و از دست دادن سرمایه اقتصادی شهروندان شده و روی آوردن به مشاغل غیرقانونی مانند قاچاق را در پی دارد.

دسته دوم تهدیدات سیاسی و مدیریتی است که آثار زیان‌بار زیست‌محیطی، اجتماعی، اقتصادی و امنیتی دارد. بی‌توجهی به توان‌های محیطی، توسعه ترجیحی و آمرانه، عدم مشارکت شهروندان و گروه‌های فرهنگی در ساختار مدیریتی، خویش سالاری، تعصبات قومی، مذهبی و زادگاهی از این جمله‌اند که سبب محرومیت شهروندان و مناطق، توسعه نامتوازن، فشار بر منابع و مجبزیست، افزایش شکاف‌های اجتماعی، احساس محرومیت در شهروندان و بدبینی نسبت به ساختار سیاسی و مدیریتی استان و کشور، اعتراضات اجتماعی، اغتشاش و تنش‌های سیاسی می‌شود.

دسته سوم تهدیداتی هستند که منشأ فرهنگی و اجتماعی دارند، اما دارای اثرات زیست‌محیطی، امنیتی، سیاسی و اقتصادی هستند. رشد مصرف‌گرایی، قطبی شدن جمعیت در شهرها، شکاف‌های اجتماعی، رادیکالیسم مذهبی، ضعف انسجام اجتماعی، بی‌سوادی بالا، بدبینی نسبت به غیربومیان، آسیب‌های اجتماعی، عقبه مذهبی و قومی گروه‌ها در خارج از کشور، حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی، احساس انزوای نخبگان بومی، احساس طردشدگی بلوچ‌های حنفی نمونه‌هایی از چنین تهدیداتی است که پیامدهایی مانند کمبود آب، از بین رفتن منابع، تنش و درگیری‌های مذهبی، ضعف قانون سالاری، شکل‌گیری حفره‌های دولت، محرومیت سیاسی-اجتماعی برخی اقشار، ضعف مشارکت سیاسی، امکان نفوذ بیگانگان، نارضایتی سیاسی و امکان اغتشاش سیاسی و رشد بزهکاری و کنش‌های ضد امنیتی مانند سرقت، راه‌بندی و گروگان‌گیری و حتی تروریسم را در پی دارد.

دسته چهارم تهدیداتی هستند که منشأ اقتصادی دارد، اما بازتاب‌های اجتماعی، سیاسی و امنیتی دارند. بیکاری، کشاورزی غیراصولی، فقدان تنوع در اقتصاد فضا، تمرکز فعالیت‌ها در سواحل و مرکز استان، عدم پیوند جامعه محلی با صنایع، مکان‌گزینی نامناسب فعالیت‌های اقتصادی، فناوری پایین، عدم وجود سرمایه اولیه، ضعف نظام حمل‌ونقل، برون‌زا بودن اقتصاد استان، اثرپذیری از

رخدادهای بین‌المللی از جمله این تهدیدات هستند که پیامدهایی مانند فشار بر اکوسیستم‌ها، افزایش آلودگی در برخی مناطق، رشد آسیب‌های اجتماعی، رشد قاچاق، بازتولید بیکاری، مهاجرت، نارضایتی سیاسی، تجمع و اعتراض سیاسی و سرقت و کنش‌های ضد امنیتی را در پی دارد.

پنجمین دسته از تهدیدات منشأ نظامی و امنیتی دارند اما اثرات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، امنیتی و زیست‌محیطی برخوردارند. جنگ و تهاجم خارجی، تجاوز به سرزمین، تروریسم، گروگان‌گیری از این جمله‌اند. با وقوع چنین تهدیداتی امکان از بین رفتن زیرساخت‌ها، انهدام کارخانه‌ها، کشتار شهروندان، بی‌سرپرستی خانوارها، افزایش بار تکفل، رشد بیکاری، فقر عمومی، نارضایتی سیاسی، آلودگی زیست‌محیطی و رشد بیماری‌های واگیر و رشد آسیب‌های اجتماعی وجود دارد.

پهنه‌بندی استان برحسب انواع تهدیدات امنیتی - دفاعی در استان

سوء مدیریت، توسعه نامتوازن، تنوع فرهنگی و موقعیت و ویژگی‌های جغرافیایی چهار عامل پراکنش و تمرکز تهدیدات در نقاط مختلف استان به شمار می‌روند. در یک بررسی کلی نیمه شرقی استان متشکل از شهرستان‌های جاسک، بشارگرد، سیریک، میناب ورودان از نظر فراوانی، تمرکز و تنوع تهدیدات وضعیت نامناسب‌تری دارد. فقر عمومی، بیکاری، اقتصاد تک‌محصولی، قاچاق، بی‌سوادی، آسیب‌های اجتماعی، شکاف‌های اجتماعی، احساس محرومیت، رادیکالیسم مذهبی، کنش‌های ضد امنیتی مانند گروگان‌گیری و درصد قتل، امکان نفوذ بیگانگان و بیماری‌های با زمینه محیطی و بحران‌های زیست‌محیطی مانند فرو چاله، شکل‌گیری کانون ریز گرد در نیمه شرقی استان بیشتر است.

در مرکز استان به‌رغم توسعه بیشتر تهدیدات زیست‌محیطی مانند کم‌آبی، آلودگی سواحل و هوا، مشکلات فرهنگی مانند طلاق، حاشیه‌نشینی و امکان بروز حملات تروریستی و امکان تهاجم خارجی بیشتر است. در مجموع در مرکز استان و شهر بندرعباس تهدیدات سیاسی، مخاطرات ناشی از صنعتی شدن، تهدیدات با منشأ خارجی و تهدیدات مربوط به تحول فرهنگی در نتیجه مدرنیته بیشتر است. نیمه غربی استان اگرچه از خست اقلیمی رنج می‌برد، اما نسبت به مرکز استان و به‌خصوص نیمه شرقی وضعیت مناسب‌تری دارد. جزایر به‌ویژه ابوموسی و قشم در برابر اثرات مخاطرات محیطی و تهدیدات بیرونی به‌شدت آسیب‌پذیرند. در این میان دو شهرستان دور از ساحل یعنی بستک و حاجی‌آباد از امنیت و ایمنی بیشتری برخوردارند. شهرستان حاجی‌آباد اگرچه دقیقاً بر روی گسل واقع شده اما در وضعیت کلی از امنیت و ایمنی نسبی برخوردار است. شهرستان بستک نیز به‌رغم خست اقلیمی به دلیل یکپارچگی فرهنگی، انسجام اجتماعی بالا، باسوادی، بیکاری و روحیه فعالیت و اشتغال، آمار پایین آسیب‌های اجتماعی و تنوع اقتصاد فضا از وضعیت نسبتاً خوبی برخوردار است.

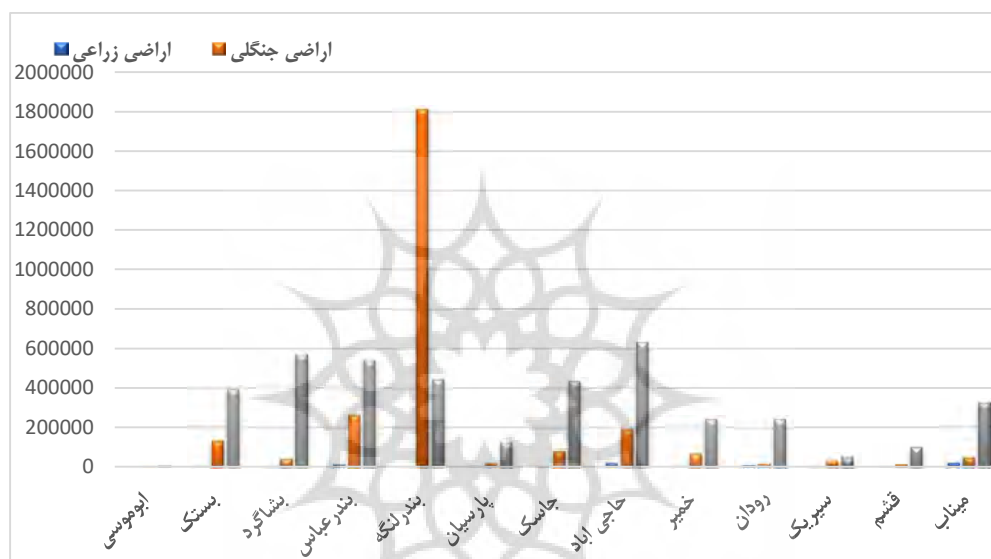
نقش موقعیت استان هرمزگان در پراکندگی جمعیت و امنیت

نزدیکی استان هرمزگان به خلیج فارس و وجود ذخایر عظیم نفت و گاز در آب‌های خلیج فارس و عبور نفت‌کش‌های سایر کشورها از تنگه هرمز خود باعث افزایش رونق اقتصادی و اهمیت استراتژیک منطقه شده است. علاوه بر این خلیج فارس به‌عنوان یک‌راه آبی مرتبط با آب‌های آزاد جهان، از دیرباز به‌عنوان پل ارتباطی کشورهای شرق و غرب دنیا بوده است. این ارتباط تجاری با کشورها از طریق تنگه هرمز سبب رونق بازرگانی در استان شده است. که این خود باعث افزایش جمعیت در بخش میانی استان، می‌شود و باوجود ذخایر طبیعی فراوان در این حوضه چشم طمع دشمنان فرا منطقه‌ای را به این منطقه دوچندان کرده است. لذا موقعیت جغرافیایی استان هرمزگان باعث شده تا همواره امنیت منطقه مورد تهدید واقع شود.

نقش پوشش اراضی در پراکندگی جمعیت و امنیت استان هرمزگان

پوشش اراضی استان هرمزگان را می‌توان به ۵ گروه عمده تقسیم‌بندی کرد. بیشترین پوشش در استان هرمزگان مربوط به مراتع کوهستانی، تپه‌ماهوری و مخروط افکنه‌ای که عموماً اقلیمی معتدل و گرم بر آن‌ها حاکم است می‌باشد. این اراضی به‌طور گسترده بخش میانی استان را از غرب تا شرق تحت پوشش قرار داده‌اند. دومین بخش مهم پوشش اراضی استان هرمزگان پوشش گیاهی ویژه دشت‌های شور و تپه‌های شنی و دشت‌های سیلابی است که نوار ساحلی استان هرمزگان را به خود اختصاص داده است. سپس در بخش شمالی استان هرمزگان شاهد مراتع متوسط در کوهستان‌ها هستیم که عموماً آب و هوایی نسبتاً سرد را به همراه دارند. دریاچه‌ها و خلیج نیز در جزایر و قسمت‌های محدودی از سواحل قابل مشاهده هستند. به‌عنوان

آخرین گروه از پوشش اراضی نیز می‌توان به اراضی کشاورزی آبی اشاره کرد که با توجه به شرایط اقلیمی و خاک و منابع آب استان هرمزگان، تنها به صورت لکه‌هایی پراکنده نواحی جنوبی استان قابل مشاهده است. از بررسی تأثیر وضعیت پوشش اراضی بر روی امنیت - دفاعی می‌توان استنباط کرد که وجود گونه‌های مقاوم به خشکی مانند گز، استبرق باعث کاهش سرعت طوفان‌ها و همچنین وجود گونه‌های گز و سایر درختان و بوته‌ها در حاشیه رودخانه باعث کاهش طغیان رودخانه‌ها می‌شود که خود این مسئله باعث افزایش امنیت جمعیت در مقابل سوانح طبیعی و انسانی می‌گردد. همچنین وجود پوشش گیاهی مناسب بخصوص در حاشیه رودخانه‌هایی چون میناب به علت فراهم کردن شرایط استتار باعث تقویت سیستم دفاعی در استان می‌گردد. همچنین یکی از مهم‌ترین پوشش گیاهی و درختی که نقش بسیار مهمی در افزایش تراکم جمعیت به‌ویژه در بخش‌های ساحلی دارد جنگل‌های حرا است، که به علت طبیعت زیبا و منحصر به فرد بودن، دارای خاصیت دارویی و محل زندگی و زادآوری پرندگان و ماهی‌ها و ... می‌باشد. (شکل ۴).

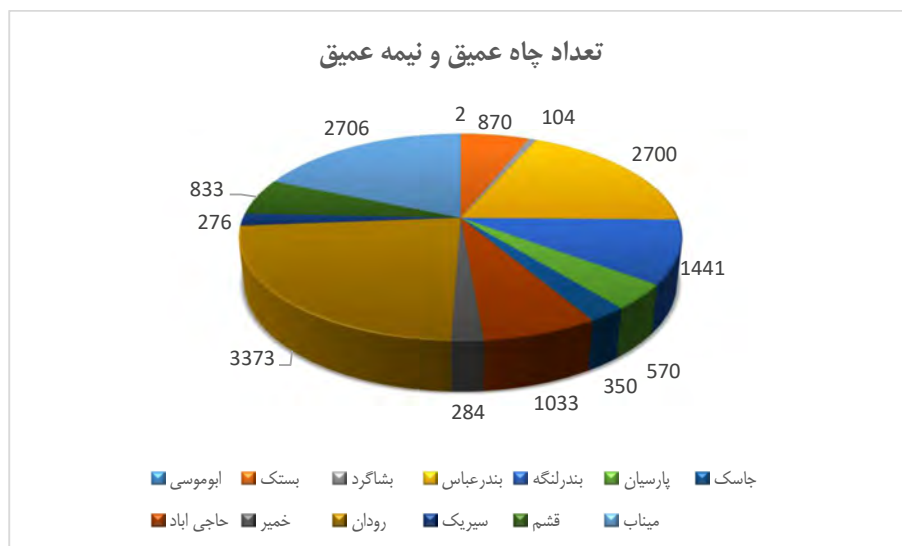

شکل ۴. مساحت پوشش اراضی شهرستان‌های استان هرمزگان برحسب هکتار

منبع: استانداری

نقش هیدرولوژی در پراکندگی جمعیت و امنیت استان هرمزگان

نتایج بررسی وضعیت منابع آب در استان هرمزگان نشان می‌دهد، که میزان متوسط سالیانه ریزش‌های جوی حداقل ۱۲۵/۳ میلی‌متر بارندگی است که بخش عظیمی از این توان آبی در قالب سیلاب‌ها و روان آب‌ها و از طریق رودخانه‌های استان به خلیج فارس و دریای عمان تخلیه شده و قسمت قابل توجهی نیز به دلیل گرمی و خشکی بالای هوا تبخیر می‌گردد. رودخانه‌های استان هرچند از نظر کمیت تعداد قابل توجهی را نشان می‌دهند ولی بیشتر آن‌ها فصلی و یا سیلابی هستند، که فقط در هنگام بارندگی دارای آب می‌باشند و یا آب آن‌ها شور است که در نتیجه فاقد ارزش کاربردی در کشاورزی، شرب و حتی صنعت می‌باشند. همچنین مطابق با آمار موجود در سال آبی ۱۳۹۷-۱۳۹۸ استان هرمزگان با داشتن تعداد ۲۲۵۴ واحد آبادی شامل ۱۴۵۴۲ حلقه چاه عمیق و نیمه عمیق و ۱۲۲۸ قنات و ۱۱۸۲ چشمه است، به طوری که ۸۹ درصد آب‌های تخلیه شده از طریق چاه‌های عمیق و نیمه عمیق و فقط ۱۱ درصد از طریق قنات و چشمه بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸). در این بین شهرستان‌های رودان، میناب و بندرعباس دارای بیشترین تعداد چاه‌ها را در خود جای داده‌اند. (شکل ۵).

شکل ۵. تعداد چاه‌های عمیق و نیمه عمیق شهرستان‌های استان هرمزگان

منبع: استانداری

به‌طور کلی کم بودن منابع آب باعث کوچک بودن، و پراکنده شدن روستاها شده، و در زمینهٔ برخورداری از امکانات و خدمات آن‌ها را با مشکلات مواجه می‌سازد، که خود این کمبود امکانات باعث کاهش امنیت جامعه روستایی در این شهرستان‌ها شده است. از طرفی از بعد دفاعی کوچک بودن روستاها و دهستان‌ها به دلیل کمبود منابع انسانی آن‌ها را در مقابل هجوم زمینی دشمن به دلیل کمبود نیروی انسانی آسیب‌پذیر می‌کند، ولی در هنگام حمله هوایی خسارات کمتری به آن‌ها وارد می‌شود. اما همچنین از طرفی افزایش بیش‌ازحد جمعیت در شهرستان‌های بندرعباس، رودان و میناب بخصوص در کنار رودخانه و سواحل باعث کاهش امنیت افراد به علت تراکم زیاد و ورود افراد غیربومی به‌ویژه در فصول و ایام تعطیل می‌شود. همچنین وجود رودخانه‌های موقت یا فصلی فراوان که در هنگام رگبارهای شدید پر آب می‌شوند، در پاره‌ای از موارد می‌تواند باعث ایجاد خسارات و در نتیجه کاهش امنیت گردد. از طرف دیگر تراکم بیش‌ازحد جمعیت و به طبع آن امکانات در یک یا چند شهرستان‌ها به‌ویژه در کنار سواحل و رودخانه‌های دائمی جامعه را در مقابل حملات هوایی دشمن بسیار آسیب‌پذیر می‌نماید. این تمرکز نه‌تنها بر دامنه تلفات می‌افزاید، بلکه بسیاری از زیربنای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را تهدید و تخریب می‌کند، ترک خانه و کاشانه تعداد زیادی از مردم در مواقع اضطراری، فشار مضاعفی را بر پیکر زخمی دولت وارد می‌کند. از بعد دفاعی همچنین وجود جمعیت فراوان در این منطقه می‌تواند باعث کاهش حملات زمینی همسایگان شود و یا در هنگام بروز سوانح طبیعی مردم می‌تواند به کمک هم بیایند. ولی در هنگام حملات هوایی این مناطق را آسیب‌پذیرتر، و عمق صدمات انسانی و خدماتی نیز به‌مراتب بیشتر است.

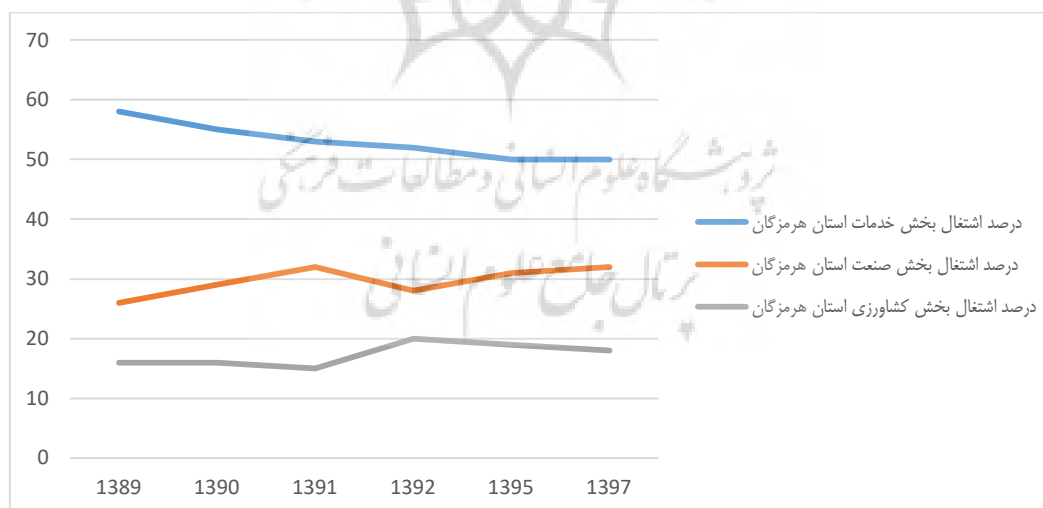
نقش وضعیت اقتصادی-اجتماعی در پراکندگی جمعیت و امنیت استان هرمزگان

در این استان شهر بندرعباس به لحاظ حجم بسیار بالای فعالیت‌های اقتصادی، تفاوت بسیار چشمگیری با سایر نقاط استان از منظر اشتغال دارد (بدون احتساب جزایر کیش و قشم که عملاً خارج از مدیریت استان، اداره می‌شوند). عدم کفایت درآمد حاصله از فعالیت‌های اقتصادی (عمدتاً کشاورزی و مشاغل مرتبط با دریا) از دلایل مهم مهاجرت به شهرها و علی‌الخصوص بندرعباس و توسعه حاشیه‌نشینی در این شهر می‌باشد. توسعه اقتصادی شهری بندرعباس نیز عمدتاً ناشی از توسعه بندرها و صنایع بزرگ در این شهر است. مهاجرت گسترده نیروی کار متخصص (عموماً مردان) از خارج از استان به شهر بندرعباس نتیجه توسعه مبتنی بر مشاغل بندری و صنایع بزرگ در استان بوده است. شهرهای کوچک‌تر استان نیز به دلیل ضعف اقتصادی روستاها و توسعه نیافتن صنعت و خدمات با مشکلات متعددی در حوزه اشتغال مواجهه می‌باشند. مجموع این عوامل موجب بیکاری فزاینده‌ای در میان جمعیت فعال استان و علی‌الخصوص جوانان شده است.

جدول ۱. شاخص‌های اجتماعی-اقتصادی استان هرمزگان (مرکز سرشماری آمار و نفوس)

مقدار	شاخص
۱۷۱۰۰۰۰	جمعیت کل-نفر
۲/۲	سهم از جمعیت کل کشور
۷۲۶۳۱/۳۱	مساحت استان
۴۰۱۸۵۹	جمعیت شاغل-نفر
۷۲۶۱۰	جمعیت بیکاران-نفر
۲/۳۷	نرخ رشد جمعیت- درصد
۱۱/۹	نرخ بیکاری- درصد
۹/۸	میزان اشتغال-درصد
۳۷/۲	نرخ مشارکت اقتصادی
۴۹	نرخ سواد- درصد
۵۱	جمعیت شهری- درصد
۴۹	جمعیت روستایی- درصد
۱۰۰۷۰۶	میزان مهاجرت از استان-نفر
۱۲۰۹۷۶	میزان مهاجرت به استان- نفر
۲۵۴۱۳۴	تولید ناخالص داخلی استان با نفت- میلیارد ریال
۲۰۸۸۳۵	تولید ناخالص داخلی استان بدون نفت- میلیارد ریال
۲/۴	سهم استان از تولید ناخالص داخلی کشور (بدون نفت)
۱۳	سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی استان- درصد
۲/۶	سهم بخش کشاورزی استان از تولید ناخالص داخلی بخش کشاورزی کشور
۴۵	سهم بخش صنعت از تولید ناخالص داخلی استان- درصد
۳/۲	سهم بخش صنعت استان از تولید ناخالص داخلی بخش کشاورزی کشور

نمودار (۶) تغییرات درصد اشتغال در بخش‌های کشاورزی، صنعت و خدمات استان طی سال‌های ۱۳۸۹ - ۱۳۹۵ را نشان می‌دهد.

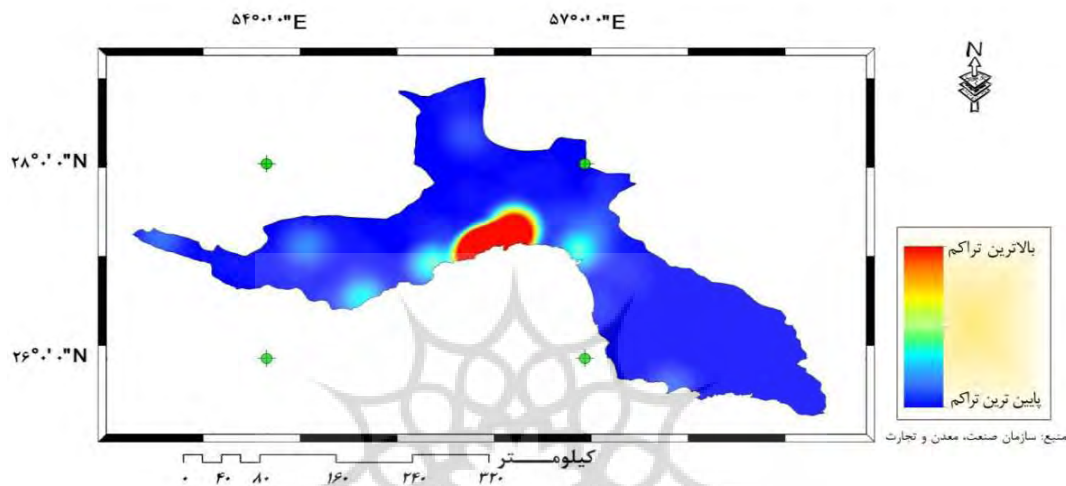

شکل ۶: تغییرات درصد اشتغال در بخش‌های کشاورزی، صنعت و خدمات استان طی سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۹۷

منبع: مرکز سرشماری آمار و نفوس

کاهش فعالیت‌های حمل‌ونقل و لجستیک در سال‌های ۱۳۹۰ به بعد (ناشی از اعمال تحریم‌های خارجی علیه ایران) را می‌توان دلیل اصلی افت اشتغال در حوزه خدمات دانست. نمودار فوق نشان می‌دهد کاهش اشتغال در بخش خدمات است که در سال‌های اول به بخش‌های صنعت و سپس به بخش کشاورزی منتقل شده است.

آمار مهاجرت استان (با کسر مهاجرت‌های داخل استانی) نشان می‌دهد که جمعیت مهاجر وارد شده به استان (۱۳۸۵ - ۱۳۹۰) حدود ۴ درصد جمعیت استان را شامل می‌شود که نشان از مهاجرپذیری بالای استان دارد. عمده این مهاجرین به ترتیب از استان‌های فارس، کرمان، تهران، اصفهان و خوزستان به هرمزگان آمده‌اند. نمودار زیر نشان می‌دهد مقصد عمده مهاجرین از خارج استان به ترتیب شهرستان‌های بندرعباس، بندرلنگه و قشم می‌باشد. مشاهدات میدانی نشان می‌دهد که عمده اشتغال پایدار صنعتی استان مربوط به صنایع بزرگ استان است که به صورت مستقیم و غیرمستقیم (نیروهای پیمانکاری) حدود سی هزار نفر اشتغال ایجاد نموده‌اند. نقشه زیر تمرکز صنایع بزرگ را در استان هرمزگان نشان می‌دهد. همان طور که مشاهده می‌شود بیشترین تمرکز این صنایع در اطراف شهر بندرعباس است. (شکل ۷)

شکل ۷. تراکم واحدهای صنایع فعال استان هرمزگان

منبع: نگارندگان

بررسی کسب‌وکارهای رایج در مناطق مختلف استان، ارتباطات میان این کسب‌وکارها و همچنین تعاملات اجتماعی و فرهنگی ساکنین نواحی مختلف استان نشان می‌دهد دستگاه‌های اقتصادی اجتماعی زیر بر اساس نوع روابط اجتماعی و اقتصادی شکل گرفته حول کسب‌وکارهای محوری در استان هرمزگان به شرح زیر قابل تشخیص است:

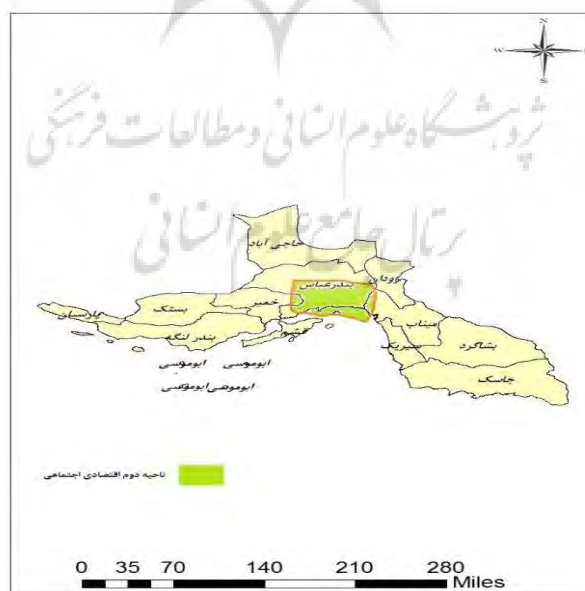
ناحیه اول: این ناحیه را می‌توان ناحیه نوار ساحلی نامید. ناحیه نوار ساحلی استان از نظر جغرافیایی مناطق جنوبی و ساحلی شهرستان‌های پارسیان، بندرلنگه، بندر خمیر، میناب، سیریک، جاسک، ابوموسی و قشم را شامل می‌شود که محور فعالیت اقتصادی در آن‌ها حوزه‌های شیلا، بازرگانی خارجی، حمل‌ونقل و لجستیک، لنج سازی و گردشگری می‌باشد. البته از لحاظ فرهنگی این ناحیه را می‌توان به دو بخش شرقی و غربی تقسیم نمود که شهر بندرعباس تقریباً در وسط قرار گرفته است.

شکل ۸. ناحیه اول اقتصادی - اجتماعی استان هرمزگان

منبع: نگارندگان

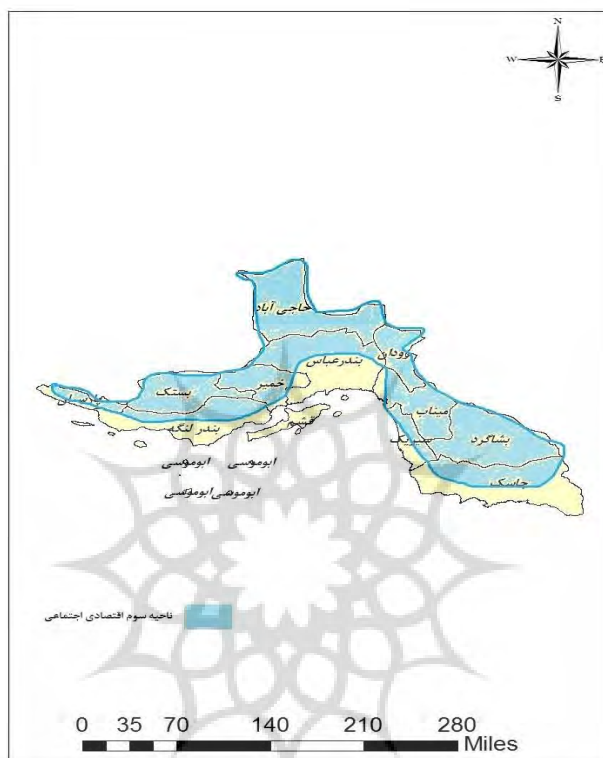
ناحیه دوم: این ناحیه را می‌توان ناحیه مرکزی نامید. ناحیه مرکزی به صورت حدودی نیمه جنوبی شهرستان بندرعباس با محور فعالیت اقتصادی در حوزه‌های بازرگانی خارجی، حمل‌ونقل و لجستیک، صنعت و گردشگری را شامل می‌شود. تفاوت بسیار زیاد وضعیت کسب و کارهای محوری این ناحیه با کسب‌وکارهای محوری مشابه در سایر نواحی باعث شده تا آن را به صورت یک سیستم کسب و کار مستقل از سایر نواحی استان شناسایی کنیم. شکل زیر محدوده تقریبی این ناحیه را نشان می‌دهد.

شکل ۹. ناحیه دوم اقتصادی - اجتماعی استان هرمزگان

منبع: نگارندگان

ناحیه سوم: این ناحیه را می‌توان ناحیه غیردریایی استان نامید. این ناحیه مناطقی از غرب شهرستان‌های جاسک و بшаگرد، شرق شهرستان‌های سیریک و میناب، تمام حوزه شهرستان‌های رودان و حاجی‌آباد، نیمه شمالی شهرستان بندرعباس، شمال شهرستان‌های بندر خمیر و بندرلنگه و تمام حوزه شهرستان بستک با محور فعالیت اقتصادی در حوزه‌های کشاورزی (باغبانی، زراعت، مرغداری)، معدن، گردشگری و صنایع کوچک را شامل می‌شود. با توجه به تفاوت‌های فرهنگی و تا حدی تفاوت در کسب‌وکارهای محوری، این ناحیه را می‌توان به سه زیر ناحیه شرقی (زیر ناحیه اول)، شمالی (زیر ناحیه دوم) و غربی (زیر ناحیه سوم) تقسیم نمود.

شکل ۱۰. ناحیه سوم اقتصادی - اجتماعی استان هرمزگان

منبع: نگارندگان

نقش خدمات در پراکندگی جمعیت و امنیت استان هرمزگان

بررسی وضعیت امکانات و خدمات آموزشی و زیربنایی استان نشان می‌دهد که به ترتیب شهرستان‌های بندرعباس، رودان و میناب دارای بیشترین خدمات آموزشی، زیربنایی و خدماتی درمانی می‌باشند که خود این پدیده یعنی افزایش رفاه و خدمات عمومی نقش مهمی در تراکم جمعیت دارد که نتایج مقایسه سطوح خدمات با تعداد و تراکم جمعیت نشان از این واقعیت دارد. اصولاً سطح رفاه عمومی و کاهش فاصله طبقاتی یکی از شاخص‌های مهم امنیت و قدرت اقتصادی است. که خود این شاخص‌ها جنبه‌های قوی، اجتماعی و سیاسی نیز به همراه دارند. فقر و توزیع ناعادلانه خدمات و درآمدها یکی از ویژگی‌های نامطلوب اقتصادی است. پدیده فقر تنها از منظر مسائل ارزشی و انسانی موردتوجه نیست، بلکه فقرزدایی به شکل یک مسئله فنی در فرآیند رشد و توسعه کشورهای توسعه‌نیافته باید موردتوجه قرار گیرد و کشورهای توسعه‌نیافته برای حل مسائل توسعه خود بیش‌ازپیش نیازمند سرمایه انسانی توانا و کارآمد هستند. و توزیع ناعادلانه ثروت و خدمات در شهرستان‌ها، روستاها و .. می‌تواند باعث بدبینی مردم مناطق مختلف نسبت به یکدیگر شود و چنین موضوعی می‌تواند باعث جنگ درونی و در نتیجه باعث

کاهش انسجام، پک پارچگی اجتماعی و فرهنگی شود. و از آنجایی که یکی از عوامل بسیار مهم و مؤثر در امنیت و دفاع در هر جامعه‌ای انسجام و یکپارچه‌ی اجتماعی فرهنگی و اقتصادی است.

رگرسیون جمعیت-امنیت در استان هرمزگان

رگرسیون موزون جغرافیایی ۱ یکی از انواع رگرسیون‌های فضایی است که استفاده از آن رو به افزایش است. در بررسی رابطه بین جمعیت و امنیت در استان هرمزگان با توجه به مقدار بالای R^2 (0.986741) رابطه معنی‌داری بین متغیر جمعیت و امنیت وجود دارد. (جدول ۳).

جدول ۳. نتایج رگرسیون موزون جغرافیایی امنیت و جمعیت

Bandwidth	45768.30192
ResidualSquares	9700153.331379
EffectiveNumber	57.967194
Sigma	58.298827
AICc	31970.82023
R2	0.986741
R2Adjusted	0.986476

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از بررسی جمعیت نشان داد، که بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ استان هرمزگان با مساحتی برابر ۷۱۶۵۳ کیلومترمربع، و با جمعیتی معادل ۱۷۷۶۴۱۵ نفر و تراکم جمعیت ۲۵/۱ نفر در کیلومترمربع در رتبه ۲۶ ام بین سایر استان‌های کشور قرار گرفته است. بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵، جمعیت استان هرمزگان با نرخ رشدی سالانه معادل ۲/۳۹ درصد از ۱۵۷۸۱۸۳ نفر در سال ۱۳۹۰ به ۱۷۷۶۴۱۵ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. در فاصله دو سرشماری فوق‌الذکر جمعیت در مناطق شهری با متوسط نرخ رشد سالانه ۴/۲۷ درصد و در مناطق روستایی با متوسط نرخ رشد سالانه ۰/۳۲ درصد افزایش پیدا کرده است. در سال ۱۳۹۵ استان دارای ۴۹۳۶۶۰ خانوار بوده که از این تعداد، ۲۷۵۶۱۹ خانوار با جمعیتی معادل ۹۷۱۸۲۲ نفر در مناطق شهری و ۲۱۷۳۲۱ خانوار با جمعیتی برابر با ۸۰۲۵۱۲ نفر در مناطق روستایی ساکن بوده‌اند. بر این اساس نرخ شهرنشینی در استان در سال ۱۳۹۵، ۵۴/۷ درصد و میزان جمعیت ساکن در روستاها نیز ۴۵/۲ درصد بوده است. متوسط بعد خانوار در کشور در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ به ترتیب ۴ و ۳/۶ نفر بوده است. همچنین بعد خانوار شهری استان ۳/۵ نفر و بعد خانوار روستایی استان ۳/۷ نفر بوده است. نسبت جنسی جمعیت در استان در سال ۱۳۹۵ معادل ۱۰۴ بوده است. به عبارت دیگر، در مقابل هر یک‌صد نفر زن، ۱۰۴ نفر مرد وجود داشته است. بیشترین میزان جمعیت استان هم در مردان و هم در زنان، در گروه سنی ۴-۰ ساله قرار داشته است. به طوری ۱۱/۶۹ درصد از جمعیت مردان و ۱۱/۶ درصد از جمعیت زنان در این گروه سنی قرار دارند. بر اساس اعلام اداره کل ثبت‌احوال، در سال ۱۳۹۷ از ۳۷۹۳۴ ولادت ثبت شده که نسبت به سال قبل ۷/۱ درصد کاهش داشته است. از این میزان ولادت تعداد ۱۹۳۶۵ (۵۱ درصد) پسر و ۱۸۵۶۹ (۴۹ درصد) دختر بوده‌اند. میزان تولد پسر و دختر در سال ۱۳۹۷ نسبت به سال قبل به ترتیب ۷/۴ و ۶/۹ درصد کاهش داشته است. همچنین در این سال ۶۵۰۵ نفر فوت شده‌اند که از این تعداد ۳۳۹۰ نفر در نقاط شهری استان بوده‌اند.

نتایج بررسی گروه‌های سنی جمعیت در استان هرمزگان نشان داد، که گروه سنی ۲۵-۳۴ سال بیشترین تعداد را دارا می‌باشند. نتایج بررسی تراکم جمعیت در استان ۲۵/۱ نفر در کیلومترمربع را نشان داد که شهرستان قشم با میزان تراکم ۵۹/۹ نفر در کیلومترمربع بیشترین میزان تراکم و شهرستان بшаگرد با میزان تراکم ۴ نفر در کیلومترمربع کمترین میزان تراکم را در بین شهرستان‌های استان هرمزگان دارد.

همچنین نتایج بررسی عوامل انسانی و نقش آن‌ها در پراکندگی جمعیت به همراه پیامدهای دفاعی و امنیتی آن‌ها نشان داد که از لحاظ اقتصاد، خدمات و تأسیسات زیربنایی، راه‌های ارتباطی، پیشینه تاریخی و صنعت نشان داد که اقتصاد بر پایه کشاورزی بخصوص در کنار رودخانه‌ها، چاه‌ها نقش مهمی در تمرکز روستاها و یا پراکندگی آن‌ها دارد. بنابراین کاهش تراکم و یا پراکندگی روستاها و شهرستان‌های شرق استان به دلایلی خاکشناسی، کمبود راه‌های ارتباطی، دوری از شرق و مرکز استان، شرایط سخت زیست‌محیطی می‌تواند تأثیر منفی بر دفاع و امنیت در این مناطق بگذارد. اما در پاره‌ای از موارد مانند شهرستان‌های رودان و میناب به دلیل منابع آب، کشاورزی مناسب، خدمات و صنایع مختلف و یگانه‌ای انتظامی مقتدر نقش مهمی در تراکم جمعیت دارند که این مطلب در دفاع و امنیت منطقه نقش مؤثری دارد. به‌طور کلی بر اساس نتایج رگرسیون بین مؤلفه‌های امنیت و جمعیت رابطه معنی‌داری وجود دارد. نتایج نشان داد ضمن رعایت ملاحظات دفاعی از نظامی کردن سواحل و کنترل نیروهای نظامی و امنیتی بر سواحل کاسته شود. با توجه به پتانسیل سواحل استان به‌ویژه در شهرها کاربری‌های اقتصادی، توریستی و خدماتی جایگزین کاربری‌های نظامی شود.

توسعه و امنیت برخی مناطق مانند جاسک و ابوموسی نیازمند جمعیت پذیر کردن آن‌ها است برای این منظور توسعه زیرساخت‌های اولیه و سرمایه‌گذاری‌های پیشران دولتی ضروری است. قطبی شدن جمعیت در مرکز استان و نواحی شهری زمینه را برای آسیب‌های اجتماعی و کنش‌های امنیت ستیز فراهم می‌کند. از این‌رو تعیین حداقل دو قطب جمعیتی (در شرق و غرب) متناسب با پتانسیل‌های محیطی باید در دستور کار قرار گیرد. با توجه به برنامه‌های کلان ملی پاریسیان و جاسک می‌توانند به‌عنوان گزینه‌های احتمالی موردبررسی و مطالعه قرار گیرند. باهدف مدیریت بهتر، افزایش ایمنی (منابع آب و بحران‌های طبیعی) حفظ امنیت و برنامه‌ریزی دقیق اقتصادی (مدیریت مناطق منشأ جرم در استان‌های مجاور، توسعه کانون‌های مهاجر فرست) باز ترسیم مرزهای استان با توجه به محدوده‌های تاریخی، مناسبات فرهنگی و علائق شهروندان در شرق و غرب استان باید مورد مطالعه، مطالبه و درخواست قرار گیرد.

پیوندهای اقتصادی با کشورهای عرب حاشیه خلیج فارس (از طریق احداث مجتمع‌ها و شهرک‌های صنعتی مشترک) تقویت شود. چنین اقداماتی ضمن جذب سرمایه‌گذاری و توسعه اقتصادی، امکان آسیب‌پذیری امنیتی و نظامی استان از سوی اعراب را کاهش می‌دهد. توسعه و تنوع بخشی به شبکه حمل و نقل استان با توجه به اثرات آن بر پویایی اقتصادی، کنترل امنیتی، مدیریت بحران و رضایت شهروندان اولویت باید. در راستای مصونیت در برابر تهدیدات نظامی احتمالی، رعایت اصول پدافند غیرعامل، استفاده از ظرفیت‌های محیطی، تحرک بخشی به توسعه مناطق از وابستگی و اتکای فعلی به بندرها مرکز استان به نفع شرق استان کاسته شود.

منابع

۱. ازغندی، علیرضا. (۱۳۷۹)، تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران (جلد اول) تحولات اجتماعی ۱۳۲۰-۱۳۵۷
۲. برزگران، حسین‌علی. (۱۳۹۲). جمعیت و شاخص‌های جمعیتی استان خراسان جنوبی و ارتباط آن با نظم و امنیت، همایش ملی خراسان جنوبی نظم و امنیت (خراسان جنوبی شناسی انتظامی، فرصت‌ها و چالش‌ها). وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
۳. رسولی، رضا؛ صالحی، علی. (۱۳۹۰). بررسی و تبیین عوامل مؤثر بر امنیت اجتماعی جوانان: فصلنامه دانش انتظامی سال دوازدهم شماره سوم ۱۶۵ - ۲۰۰.
۴. کلارک جان ای، ترجمه و نگارش مسعود مهدوی. (۱۳۸۵). اصول و مبانی جغرافیای جمعیت، چاپ نهم، تهران، انتشارات قومس.
۵. مهدوی، مسعود. (۱۳۸۴). مبانی جغرافیای جمعیت، انتشارات دانشگاه پیام نور چاپ هفتم تیر.
6. Dawson, J. (2018). Population dispersion and national security. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, 15(1), 1-10. <https://doi.org/10.1515/jhsem-2016-0066>
7. Parr, B. (2018). The impact of population dispersion on national security. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 27, 70-76. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2017.10.014>
8. Esteven, J. (2018). Migration crisis in the EU: developing a framework for analysis of national security and defence strategies. *Comparative migration studies*, 6(1), 28.
9. Hossain, M. I. (2021). Population dispersion and national security: A study on Bangladesh. *Journal of Asian Security and International Affairs*, 8(2), 191-207. <https://doi.org/10.1177/2347797020987366>
10. Lee, S., Lee, J., & Jung, J. (2021). Population dispersion and national security in South Korea. *Defence and Peace Economics*, 1-17. <https://doi.org/10.1080/10242694.2021.1963053>
11. Liao, C., Luo, Y., Tang, X., Ma, Z., & Li, B. (2019). Effects of human population density on the pattern of terrestrial nature reserves in China. *Global Ecology and Conservation*, 20, e00762.
12. Lichtenheld, A. G. (2020). Explaining Population Displacement Strategies in Civil Wars: A Cross-National Analysis. *International Organization*, 74(2), 253-294.